

CHAPTER «STATE ADMINISTRATION»

ANALYSIS OF MAJOR FACTORS OF CORRUPTION IN SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Anna Arshynnikova¹

Tetiana Brus²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-15-0-89>

Abstract. The survey addresses the importance of corruption issue in the education sector in Ukraine, in due to the fact, that corruption in this area by the degree of public danger and the severity of the consequences caused exceed those in other socio-economic spheres, as they not only discredit the entire education sphere by contributing to the reduction of its authority and cooperation formation of negative public opinion regarding the educational process, but also negatively affect the main value of a person in Ukrainian society which is ensuring accessibility and free of charge education. But researchers in their research almost do not cover the issue of corruption in the system of preschool and general school education. The purpose of the paper is to analyze the structure of expenditures on general secondary education, to reveal the main levels and sources of corruption, to describe the corruption risks by items of financing education. Since corruption in Ukraine affects to all levels of education management, so the article focuses on highlighting the construction of a corrupt vertical in the education system. Corruption amazed all levels of education management and in order to truly overcome corruption, it is necessary to increase the

¹ PhD Student,
University of Customs and Finance, Ukraine

² PhD in Public Administration, Associate Professor,
Secretary of Scientific Council,
University of Customs and Finance, Ukraine

transparency and accountability of educational institutions before the society, the community, and parents. Educational institutions are obliged to publish information about public funds, to report on their use, to publish information on their pages about the list of goods, works and services received as charitable aid, indicating their value, as well as about funds received from other sources, not prohibited by law. An effective fight against corruption requires the improvement of a legislative framework that takes into account the possibilities of transparent access and control over the use of educational subsidies.

1. Вступ

Освіта – дуже важлива частина державного сектору в Україні. Державні витрати на освіту в 2019 році становили 5,8% від ВВП України і становили 228779,8 млн. грн., або 8 474 млн. дол. США [2]. До освітнього процесу залучені мільйони українців – як учні/студенти, учителі та батьки. Освітні рішення (на які програми вступають учні та студенти, які школи та університети відвідують) мають важливі наслідки для життя українців, адже саме вони відкривають можливості для підвищення соціального статусу людини та допомагають у початку кар’єри.

В Україні проблема корупційності освіти є надзвичайно гострою. За даними загальнонаціонального дослідження «Корупція в Україні», проведеного в липні-серпні 2018 року, корупція входить до числа найбільших проблем в Україні: 94% громадян віком від 18 років вважають її дуже серйозною чи скоріше серйозною проблемою країни. Насамперед громадяни занепокоєні корупцією у вищих ешелонах влади (93%), але проблема побутової корупції – в освіті, медицині, взаємодії з різними державними органами, також є дуже серйозною чи скоріше серйозною проблемою для 82% громадян України [12].

2. Вплив корупції на освітній процес

На сьогодні освіта є одним з найбільш небезпечних сфер існування корупції тому, що в юному віці молоді люди змушені вбудовуватися в сформовані корупційні системи відносин, в результаті чого в них формується звикання до корупції, сприйняття корупції як допустимого, звичного явища та готовності до вступу в корупційні відносини. Виняткова небезпека корупції в сфері освіти полягає у втраті головної

мети освітнього процесу – отримання учнями реальних знань, навичок і умінь, необхідних їм у подальшій учбовій або професійній діяльності. Сьогодні, часто, навчання школярів зводиться до банального процесу купівлі-продажу оцінок, заліків, атестатів з відмінними оцінками. Корупція на сьогоднішній день, нажаль, є однією зі глобальних проблем у сфері освіти. Корупція в системі освіти є загрозою розвитку країни з точки зору функціонування освітнього процесу, доступу до нього та справедливості надання освітніх послуг. При оцінці впливу корупції з точки зору соціального розвитку, корупція у освітньому процесі за своєю специфікою має більш катастрофічні наслідки навіть у порівнянні із корупцією у політиці, митних органах чи податковій сфері, так як сфера освіти – це фундамент формування особистості й впливу на майбутні покоління.

Аналізом корупції в освітянській сфері досліджували вчені В.І. Берестень, П.В. Гулідов, Л.М. Масюк, Р. Хайнман, С. Роуз-Аккерман та інші. На думку дослідників корупцією вражені всі рівні управління освітою. Так, Р. Хайнман дає характеристику системи освіти, вільної від корупції. Її основними ознаками є: 1) рівність доступу до отримання освіти; 2) чесність при розподілі навчальних програм і матеріалів; 3) чесність і прозорість критеріїв вибору вищої освіти; 4) чесність при проведенні акредитації, в якій всі навчальні заклади оцінюються за системою стандартів, відкритих для суспільного обговорення; 5) чесність при отриманні освітніх послуг і товарів; 6) підтримання системи професійних стандартів тими, хто очолює установи, які здійснюють освітню діяльність, незалежно від форм власності установи: приватної або державної [13].

3. Рівні та джерела корупції в системі освіти

Проводячи аналіз досліджень та публікацій у розрізі проблематики аспектів корупції у освітній сфері, на наш погляд, можна вивести основні рівні та джерела корупції.

Згідно з «Положенням про Міністерство освіти і науки України» № 630 [7] – Міністерство освіти та науки (далі МОН), відповідно до покладених на нього завдань в пункті 4 положення міністерства підпункті 65, бере участь у визначенні мінімальних нормативів матеріально-технічного, фінансового забезпечення закладів освіти. Коруп-

ційна складова Міністерства освіти полягає в недоведені підлеглим органам управління та громадськості нормативів мінімального матеріально-технічного та фінансового забезпечення навчальних закладів та повному ігноруванні обов'язків, як головного розпорядника освітньої субвенції, щодо її раціонального витрачання та витрачання взагалі (вимоги статті 22 Бюджетного кодексу України). На сьогодні в МОН не достатній контроль за нормативно-правовими актами, які регулюють освітню сферу. Одні з них застарілі, а деякі суперечать вимогам чинного законодавства, зокрема наказ МОН від 2 червня 2004 року № 440 «Про затвердження Примірного положення про батьківські комітети (ради) загальноосвітнього навчального закладу». Цей норматив є одним із чинників нинішньої корупції в закладах шкільної освіти.

Головним завданням обласних адміністрацій є: контроль за дотриманням Конституції та законів на відповідній території, перевірка рішень органів місцевого самоврядування. В Бюджетному кодексі України статтею 115 вказується на те, що контроль за відповідністю бюджетному законодавству показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі, здійснюється обласними державними адміністраціями [1]. Тобто, Бюджетний кодекс зобов'язує обласні державні адміністрації контролювати статті з яких фінансується дошкільна і загальна середня освіта.

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [8], місцеві ради міст обласного значення, районні ради спільно із районними державними адміністраціями, радами об'єднаних територіальних громад та їхніми виконавчими органами зобов'язані фінансувати дошкільну та загальну середню освіту, та є власниками загальноосвітніх шкіл і садочків на своїй території.

4. Корупційні складові в освітніх субвенціях

До 2014 року освіта фінансувалася з місцевих бюджетів, але з початку 2015 року фінансування галузі освіти здійснюють за допомогою освітніх субвенцій (далі – ОС), з держбюджету шляхом передачі коштів до місцевих бюджетів. Згідно з ч. 1 ст. 1032 БКУ [1], цю субвенцію, при повному забезпеченні всіх поточних видатків, дозволяється витратити на капітальні видатки.

Розподіл обсягу освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на підставі:

- розрахункового показника фінансового нормативу бюджетної забезпеченості;
- контингенту учнів усіх типів закладів загальної середньої освіти станом на 5 вересня року, що передує поточному бюджетному періоду;
- контингенту учнів станом на 1 січня року, що передує плановому бюджетному періоду, та контингенту студентів станом на 1 жовтня року, що передує плановому бюджетному періоду;
- навчального плану;
- заробітної плати вчителя;
- коригуючих коефіцієнтів.

У 2015-му році залишки невикористаної ОС становили 2,175 млрд грн, 2016 році залишки ОС – кошти, які фактично надійшли на рахунки місцевих бюджетів та не були використані за призначенням, – збільшилися майже на 200 млн грн і становили 2,373 млрд грн, 2017 р. – 3,808 млрд грн, 2018 р. – 4 069 472 199.24 грн [2]. В 2018 р. повністю отриману освітню субвенцію використали 89 місцевих бюджетів (7%).

У регіональному розрізі можемо навести приклад таких міст, як Дніпро, Запоріжжя, Київ.

Згідно із Законом № 1789, складі зазначеної субвенції передбачається резерв коштів, обсяг якого не може перевищувати 1% загального обсягу субвенції, [9] але за роки фінансування освіти за допомогою ОС, міст, зазначені в таблиці, не використали більше, 206 млн. гривень бюджетних коштів, тобто ми бачимо наявність корупційної вертикалі між усіма рівнями надання ОС.

Здійснивши аналіз освітніх субвенцій з державного бюджету за 2015-2018 рр., можна виділити основну корупційну складову – небажання витрачати державні субвенції у повному обсязі на фінансування загальноосвітніх навчальних закладів, або за словами безпосередньо працівників «неможливість освоїти субвенції». Вони фінансують в повному обсязі лише заробітну плату та оплату комунальних послуг закладів освіти, а частину освітньої субвенції переводять до бюджету розвитку, зберігаючи решту коштів місцевих бюджетів для інших потреб. Тобто, питання використання освітніх субвенцій, на даний час, залежать виключно від посадових осіб.

Залишки невикористаної освітньої субвенції в 2015-2018 рр.

Місто	Рік	Надійшло коштів	Витрачено коштів	Залишок на кінець року
Дніпро	2015	647,899,100.00	626,955,268.89	20,943,831.11
Дніпро	2016	679,061,300.00	662,774,799.46	16,286,500.54
Дніпро	2017	814,819,100.00	800,717,734.28	14,101,365.72
Дніпро	2018	901,451,700.00	912,214,710.75	6,951,923.57
Київ	2015	2,114,709,300.00	2,108,817,123.44	5,892,176.56
Київ	2016	2,254,691,200.00	2,255,299,121.41	5,284,255.15
Київ	2017	3,184,704,200.00	3,142,206,173.69	47,782,281.46
Київ	2018	2,838,033,700.00	2,852,759,730.00	33,056,251.46
Запоріжжя	2015	479,519,346.00	475,079,250.96	4,440,095.04
Запоріжжя	2016	491,609,680.00	495,669,026.87	380,748.17
Запоріжжя	2017	710,195,600.00	670,804,127.56	43,160,096.61
Запоріжжя	2018	636,365,800.00	671,736,752.13	7,789,144.48
Всього		15,753,060,026.00	15,546,991,356.2	206,068,669.87

Джерело: складено автором на основі даних [2]

5. Корупційні ризики в розрізі статей фінансування освіти

Розглянемо структуру видатків на освіту, яка має такий вигляд:

1. Заробітна плата із нарахуваннями.
2. Витрати на комунальні послуги та енергоносії.
3. Витрати на харчування дітей.
4. Капітальні видатки.

1. У частині 2 статті 61 закону «Про освіту» [3] зазначено, що посадовий оклад педагогічного працівника найнижчої кваліфікаційної категорії встановлюється в розмірі трьох мінімальних заробітних плат. Станом на сьогодні мінімальна заробітна плата складає 4173 грн. Тому, якби цей пункт почав діяти в цьому році – мінімальний посадовий оклад педагогічного працівника складав би 12519 грн. Але Державний бюджет України не впорається з таким навантаженням одразу, тому у прикінцевих положеннях закону зазначено: «Забезпечити до 2023 року поетапну реалізацію положення частини 2 статті 61 цього закону, передбачивши при цьому щорічне збільшення посадового окладу педагогічного працівника найнижчої кваліфікаційної категорії до чотирьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб пропорційно розміру

збільшення доходів Державного бюджету». Прожитковий мінімум для працездатних осіб у 2019 році складає 1921 грн. Чотири прожиткових мінімуми – 7684 грн. Крім мінімальної зарплатні педагогічного працівника та надбавок за кожен кваліфікаційну категорію (у працівників освіти закладів середньої освіти розряди – від 10-го коефіцієнт – 1,82 до 18-го – 3,21) педагогічним і науково-педагогічним працівникам встановлюються щомісячні надбавки за вислугу років: понад 3 роки – 10% посадового окладу; понад 10 років – 20% посадового окладу; понад 20 років – 30% посадового окладу. Доплати та надбавки, які додаються до посадового окладу, класифікуються за різними напрямками, такими як стаж роботи, класне керівництво, завідування кабінетами, за наукові ступені та вчені звання. В законі також зазначено, що заклад освіти має право за рахунок власних надходжень та інших джерел, не заборонених законодавством, встановлювати педагогічним і науково-педагогічним працівникам доплати, надбавки, премії та інші види заохочень, також педагоги зможуть отримувати додаткові доплати, які зможе встановлювати засновник закладу. Крім того, 1 січня 2019 року набула чинності частина 5 статті 61 закону «Про освіту» [3], що передбачає 20% доплати педагогічним працівникам, які пройшли добровільну сертифікацію. При цьому визначено, що загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника впродовж 5 років не може бути меншою за 150 годин. Підвищувати кваліфікацію можна як за власні кошти, так і за кошти закладу освіти або його засновника, а також інших фізичних та юридичних осіб. Також в законі визначено, що обсяг коштів, що додатково виділяються з держбюджету на підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників державних закладів освіти, не може бути меншим за 2% фонду заробітної плати цих працівників.

У 2016 р. запрацювала Державна інформаційна система освіти (ДІСО). У ній, в електронному вигляді, збираються дані про кількість шкіл, вчителів, наповнюваність класів, матеріально-технічне забезпечення, наповнюваність класів, місцезнаходження та тип засновника. Але, на сьогоднішній день, заробітну плату у в навчальних закладах України нараховує централізована бухгалтерія, яка або безпосередньо підпорядкована керівнику закладу освіти, або є комунальним підприємством, тому неможливо проконтролювати: виплату заробіт-

ної плати за встановленими посадовими окладами (тарифними ставками); надбавку за вислугу років; доплату за ранг, надбавки та доплати обов'язкового характеру (доплати за науковий ступінь, за знання та використання в роботі іноземної мови тощо); кількість вчителів, які працюють на повну, півтори або більше ставок. В зв'язку з чим з'являється можливість у бухгалтерів реєструвати вчителів – «фантомів» та «не існуючі ставки», тобто система освіти одержує доступ до розподілу відповідних ресурсів, який є непрозорим та непідконтрольним.

Отже, офіційна статистика державних витрат на освіту містить тільки загальні видатки на зарплати. Даних про реальний заробіток учителів в українських школах не існує, а саме: скільки вчителів отримують компенсацію, за яку додаткову роботу, скільки вчителів працюють більше, ніж стандартна кількість годин, і тому можуть заробляти більше, а також, які додаткові бонуси вони можуть отримувати від батьків.

2. Вартість послуг встановлює місцева влада, а надають послуги з водопостачання, водовідведення, опалення комунальні підприємства, або приватні структури, керівництво яких вступає у змову з керівниками місцевого рівня та за документами завищує кількість поставленого або вартість комунальних послуг.

3. Згідно зі ст. 22 Закону від 09.08.2019 № 651-XIV «Про загальну середню освіту» [4], з метою турботи про здоров'я учнів у навчальному закладі має бути передбачене харчування. Відповідальність за його організацію покладається на засновників, якими для державних і комунальних установ є місцеві органи виконавчої влади, а для установ, що належать територіальній громаді, – органи місцевого самоврядування і на керівників навчального закладу. Норми та порядок організації харчування встановлюються КМУ. Контроль за якістю харчування здійснюють органи охорони здоров'я. Відповідальними за організацію харчування дітей у навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, за матеріально-технічний стан харчоблоку (їдальня, буфет), дотримання вимог санітарного законодавства, згідно з п. 4 Порядку організації харчування дітей у навчальних та оздоровчих закладах, затвердженого спільним наказом МОЗ та МОН від 01.06.05 р. № 242/329 (далі – Порядок № 242/329) [6], є засновники (власники), керівники цих установ і організацій (підприємств), які забезпечують харчування дітей. Чинна нормативна база

передбачає два варіанти організації харчування: включення працівників їдальні до штату навчального закладу або укладення договору про надання послуг з підприємством громадського харчування. Якщо підприємство обслуговує багато навчальних закладів (сума договору з ним перевищує 200 000 грн.), його укладення має проходити через тендер відповідно до ст. 2 Закону від 25.12.15 р. № 922-VIII «Про публічні закупівлі» [10]. При виборі виконавця перевагу віддають тому, хто має прямі договори на постачання продуктів харчування з вітчизняними сільгоспвиробниками та власний автотранспорт для їх доставки в навчальні заклади. Основною корупційною складовою в даних тендерах є те, що ціни на основні продукти харчування, які прописуються в додатку до договору на постачання або на надання послуг можна змінювати після підписання договору, це призводить до маніпуляцій у цінових пропозиціях учасників та колосальному завищенню вартості найбільш ходових груп товарів.

4. Відсутні будь-які нормативи на капітальні ремонти та видатки на капітальне облаштування навчальних закладів. Стосовно ремонтів є лише стаття 322 Цивільного кодексу (Тягар утримання майна 1. Власник зобов'язаний утримувати майно, що йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом) [11]. На сьогодні місцева влада дану статтю ЦК ігнорує і перекладає тягар утримання майна на батьків навчальних закладів в вигляді збору коштів, як благодійна допомога. Основні корупційні складові при проведенні ремонтних робіт: господарські договори на виконання ремонтних робіт в закладах освіти не укладаються, а значить відсутні гарантії якості проведених робіт; відсутній технічний нагляд, який повинен забезпечувати замовник упродовж усього періоду ремонтно-будівельних робіт; попри те, що у нас давно вже існує автоматизований кошторисний комплекс (АВК), не робиться кошторисна документація та її експертиза на відповідність кошторисним нормам на будівельні роботи.

Аналіз структури витрат на дошкільну і шкільну середню освіту вказує, що майже кожна стаття має великий корупційний ризик.

Описані порушення, що допускаються у загальній середній освіті, майже аналогічні тим, які діють у дошкільній освіті. Єдина відмінність – там відсутня освітня субвенція з державного бюджету і фінансування повністю відбувається за рахунок місцевих бюджетів.

6. Висновки

Для справжнього подолання корупції потрібно збільшити прозорість та підзвітність навчальних закладів перед суспільством, громадою, батьками. Навчальні заклади зобов'язані оприлюднювати інформацію про публічні кошти, звітувати про їх використання, оприлюднювати інформацію на своїх сторінках про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством, що вимагає частина 3 статті 30 Закону України «Про освіту» [3]. Для дієвої боротьби з корупцією потрібне вдосконалення законодавчої бази, яка б урахувала можливості прозорого доступу і контролю за використанням освітніх субвенцій.

7. Шляхи вирішення проблем

1. Необхідний перехід до публічного формування бюджету школи та публічного звітування щодо його виконання. Це в свою чергу потребує зміни механізмів фінансування навчальних закладів та запровадження їх фінансової автономії. Саме відсутність прозорості й підзвітності в фінансовому забезпеченні школи сприяє проявам корупції. Та на сьогоднішній день переважна більшість шкіл продовжують фінансуватися через централізовану бухгалтерію, не використовують спеціарахунки для легального збору коштів за додаткові освітні послуги чи шкільну продукцію.

2. Кожна школа в особі адміністрації та батьків повинна мати план приведення школи у відповідність з об'єктивними сучасними і на певну перспективу потребами навчання. В свою чергу, бюджет має враховувати очевидну частку державного чи комунального фінансування та компенсацію дефіциту внесками меценатів, батьків.

3. Усі позадержавні, поза комунальні внески мають надходити на банківські рахунки зареєстрованих благодійних фондів. Усі виплати з цих коштів мають здійснюватися у безготівковій формі. Усі батьківські внески мають проводитись за заздалегідь колективно розробленим і оприлюдненим планом. За умов перспективного планування потрібно відмовитись від практики сплати до класного і шкільного фондів. Фонд має бути один – шкільний. Засновником і наглядачем фонду має бути наглядова чи опікунська рада, до складу якої не мають входити

працівники системи освіти. Система внесків має бути добровільною і колегіально обумовленою.

4. Як варіант легалізації коштів батьків та іншої спонсорської допомоги повинен бути визначений порядок внесення благодійних коштів на поточний рахунок навчального закладу, в натуральному вигляді, у формі передачі по акту. Враховуючи, що добровільні внески (пожертвування) не є бюджетними коштами, а цілком належать навчальному закладу, який їх отримав, то такі кошти повинні зараховуватися на спеціальний рахунок навчального закладу, який відкривається в Управлінні державної казначейської служби України.

5. Необхідно кардинально змінити функціонал місцевих управлінь освіти, перетворивши їх у сервісні центри, які візьмуть на себе комплекс питань пов'язаних з утриманням приміщень закладів освіти.

6. МОН має спрямовувати роботу цих сервісних центрів, надавши їм до виконання:

а). перелік встановлених нормативів щодо здійснення матеріально-технічного та фінансового забезпечення навчальних закладів.

б) типовий перелік обов'язкового навчального та іншого обладнання для дошкільних, середніх, позашкільних закладів освіти.

в) перелік встановлених стандартів, нормативів, норм і правил щодо строків та регламентів здійснення профілактичних, поточних, капітальних та аварійних ремонтів будівель, споруд, комунікацій, обладнання навчальних закладів.

Список літератури:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 12.10.2019).

2. Офіційна сторінка Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 28.10.2019).

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 року № 2145-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 28.10.2019).

4. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 року № 651-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 28.10.2019).

5. Про затвердження Порядку взаємодії органів Державної казначейської служби України та органів Державної фіскальної служби України в процесі виконання державного та місцевих бюджетів за доходами та іншими надходженнями : наказ Міністерства фінансів України від 18.07.2016 № 621. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1115-16> (дата звернення: 11.10.2019).

6. Про затвердження Порядку організації харчування дітей у навчальних та оздоровчих закладах : наказ Міністерства освіти та науки України від 01.06.2005 № 242/329. URL: <https://xn--80aagahqwiybe8an.com/moz-ukrajini/nakaz-01062005-242-329-pro-zatverdjennya-352862.html> (дата звернення: 11.10.2019).
7. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. *Офіційний вісник України*, 2014, № 95, ст. 2729. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2019).
8. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/971ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/971%D0%B2%D1%80/page> (дата звернення: 12.10.2019).
9. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 27.12.2016 р. № 1789-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-19/card4#Future> (дата звернення: 12.10.2019).
10. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 12.10.2019).
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.10.2019).
12. Корупція увійшла до трійки найголовніших проблем для українців. Дані моніторингового дослідження КМІС «Стан корупції в Україні». URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/korruptsiya-voshla-troyku-vazhneyshih-problem-1537869223.html> (дата звернення: 07.10.2019).
13. Хейнеман С. Образование и коррупция. *Народное образование: Общественно-педагогический журнал*. 2004. № 9. С. 29–37.

References:

1. Bjudzhetnyj kodeks Ukrajinny vid 08.07.2010 roku № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (accessed: 12.10.2019).
2. Oficijna storinka Derzhavnoji kaznachejskoi sluzhby Ukrajinny. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (accessed: 28.10.2019).
3. Pro osvitu: Zakon Ukrajinny vid 05.09.2017 roku № 2145-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: 28.10.2019).
4. Pro zaghalnu serednju osvitu: Zakon Ukrajinny vid 13.05.1999 roku № 651-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (accessed: 28.10.2019).
5. Pro zatverdzhennja Porjadku vzajemodii orghaniv Derzhavnoi kaznachejskoi sluzhby Ukrainy ta orghaniv Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy v procesi vykonannja derzhavnogho ta miscevykh bjudzhetiv za dokhodamy ta inshymy nadkhodzhenjamy : nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 18.07.2016 № 621. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1115-16> (accessed: 11.10.2019).
6. Pro zatverdzhennja Porjadku orghanizaciji kharchuvannja ditej u navchalnykh ta ozdorovykh zakladakh: nakaz Ministerstva osvity ta nauky Ukrajinny vid 01.06.2005 № 242/329. URL: <https://xn--80aagahqwiybe8an.com/>

Chapter «State Administration»

moz-ukrajini/nakaz-01062005-242-329-pro-zatverdjenjnya-352862.html (accessed: 11.10.2019).

7. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 zhovtnja 2014 r. № 630. *Oficijnyj visnyk Ukrainy*, 2014, № 95, st. 2729. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF> (accessed: 11.10.2019).

8. Pro misceve samovrjaduvannja: Zakon Ukraïny vid 21 travnja 1997 r. № 280/971VR. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/971%D0%B2%D1%80/page> (accessed: 12.10.2019).

9. Pro vnesennja zmin do Bjudzhetnogho kodeksu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 27.12.2016 r. № 1789-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-19/card4#Future> (accessed: 12.10.2019).

10. Pro publichni zakupivli : Zakon Ukrainy vid 25 ghrudnja 2015 roku № 922-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (accessed: 12.10.2019).

11. Cyviljnyj kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukraïny. 2003. № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed: 01.10.2019).

12. Korupcija uviyshla do trijky naygholovnishykh problem dlja ukrainciv. Dani monitorynghovogho doslidzhennja KMIS «Stan korupcii v Ukraini». URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/korruptsiya-voshla-troyku-vazhneyshih-problem-1537869223.html> (accessed: 07.10.2019).

13. Khejneman S. Obrazovanye y korupcyja. *Narodnoe obrazovanye: Obshhestvenno-pedagoghycheskyj zhurnal*. 2004. No. 9. Pp. 29–37.